

СТРАТЕГИЈА
НАВОДЊАВАЊА
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

ПОДРШКА ИЗРАДИ СТРАТЕГИЈЕ НАВОДЊАВАЊА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Родни аспекти наводњавања

—

Аутор

Наталија Богданов

—

ЈАНУАР 2022

САДРЖАЈ

1 УВОД	3
2 РОДНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПОЉОПРИВРЕДНИХ ГАЗДИСТАВА И ЊИХОВИХ НОСИЛАЦА	3
2.1 Структурне карактеристике пољопривредних газдинстава према полу.....	3
2.2 Родни профил управника пољопривредних газдинстава.....	5
2.3 Родни аспекти наводњавања	8
3 ПРИСТУП НАВОДЊАВАЊУ И УЧЕШЋЕ У ДОНОШЕЊУ ОДЛУКА	10
3.1 Правни оквир	10
3.2 Приступ подршци за улагања из националних и локалних буџета.....	12
3.3 Приступ доношењу одлука	14
4 Референце	15

1 УВОД

Циљ овог извештаја је израда свеобухватне анализе родних карактеристика пољопривредних газдинстава у Републици Србији, са посебним освртом на приступ наводњавању и мерама за подстицање улагања у наводњавање. Ова анализа има за циљ да пружи неопходне податке и информације за интеграцију родне перспективе у Стратегију/Програм наводњавања у Републици Србији за период 2022–2031.

Извештај је припремљен на основу секундарних података Републичког завода за статистику Србије (Анкета о структури пољопривредних газдинстава из 2018. године) и Министарства пољопривреде, шумарства и водопривреде (Управа за аграрна плаћања и базе података Система рачуноводствених података на пољопривредним газдинствима (*FADN*)). Поред тога, за потребе стицања бољег увида у праксе које могу да буду дискриминаторне према женама или националним мањинама, коришћен је метод полуструктурираног интервјуа са представницима удружења корисника вода у Лесковцу.

Извештај се састоји од два поглавља, као што следи: 1) Родне карактеристике пољопривредних газдинстава и њихових носилаца, које анализира структурне карактеристике пољопривредних газдинстава према полу, профилу жена носилаца газдинства и родним аспектима наводњавања (примењене праксе наводњавања); 2) Приступ наводњавању и учешће у доношењу одлука - Ово поглавље анализира законодавни оквир, приступ буџетским подстицајима за наводњавање и учешће жена у доношењу политичких одлука.

2 РОДНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ПОЉОПРИВРЕДНИХ ГАЗДИНСТАВА И ЊИХОВИХ НОСИЛАЦА

2.1 Структурне карактеристике пољопривредних газдинстава према полу

У Србији, жене су носитељке 19,5 процената пољопривредних газдинстава и управнице 15,5 процената пољопривредних газдинстава (Табела 1). Удео пољопривредних газдинстава у власништву жена је у порасту (2,2 процентна поена током периода 2018–2018), док удео пољопривредних газдинстава којима управљају жене стагнира (смањење за 0,03 процентна поена). Повећање удела домаћинства која воде жене последица је дужег животног века жена¹, традиционалних образаца наслеђивања, као и давање предности женама као корисницама мера подршке за рурални развоја. Међутим, међу 109.919 газдинстава чији су власници жене, само 86.115 (78,3 процента) је газдинстава којима управљају жене. Разлог томе је висока просечна старост жена које су носиоци пољопривредних газдинстава, али и чињеница да се пољопривредна газдинства често само фиктивно региструју на жене, иако извршну улогу управника газдинства играју мушки чланови породице (син, супруг, брат).

¹ Очекивани животни век при рођењу износи 71,4 године за мушкарце и 77,2 за жене (2020.). Током 2018. године, просечна старост популације у Србији износила је 41,4 године, са већом просечном старашћу жена него мушкараца (42,7 у односу на 40,0 године).

Табела 1. Пољопривредна газдинства у Републици Србији према полу носилаца и управника

	Пољопривредна газдинства, укупно	Учешће жена у укупном броју:	
		Носилаца пољопривредних газдинстава (%)	Управника пољопривредних газдинстава (%)
Република Србија	562.895	19,5	15,3
Регион Београда	29.949	15,5	13,4
Регион Војводине	126.189	19,8	14,9
Регион Шумадије и Западне Србије	242.224	18,2	14,4
Регион Јужне и Источне Србије	164.533	22,0	17,1

Извор: Републички завод за статистику Србије, Анкета о структури пољопривредних газдинстава, 2018.

Родно раслојени подаци о приступу ресурсима у Србији су ограничени. Према подацима Републичког геодетског завода из фебруара 2021. године, жене поседују 25,6 процената некретнина, као и 12,8 процената некретнина у сувласништву са учешћем жена (0,3 процента некретнина су у заједничком власништву)². Претходна истраживања су показала да, када је реч о женама у руралним крајевима, културне норме и праксе представљају примарни разлог зашто жене нису власнице или сувласнице имовине, као и да се жене често одричу имовинских права у корист мушких наследника (ФАО, 2021.)³.

Пољопривредна газдинства којима управљају жене заузимају око 10 процената пољопривредних ресурса (10,8 процената коришћеног пољопривредног земљишта - КПЗ, 9,9 процената условних грла стоке - УГС), и доприносе укупно стандардном аутопуту (СА) са 9,5 процената. Међутим, ова газдинства су мала, обрађују свега 2,9 ха КПЗ и гаје 1,5 УГС, са просечним СА у износу од 5.377 евра. Расподела броја газдинстава према величини открива да је проценат управника највећи у категорији носилаца малих газдинстава, као и да овај проценат опада са повећањем величине газдинства. Жене чине 19,2 процената управника најмањих газдинстава (до 2 ха), док је њихов удео у категорији највећих имања (преко 100 ха КПЗ) свега 5,8 процената. Расподела газдинстава према економској величини такође указује на упечатљиву неравнотежу - 64 процента пољопривредних газдинстава којима управљају жене има стандардну производњу мању од 4.000 евра (у односу на 48,7 процената газдинстава којима управљају мушкарци).

² Независни извештај Мреже СОС Војводина о спровођењу приоритетних препорука достављених Србији од стране CEDAW комитета, за период 2019–2021, март 2021.

³ Ситуација у којој се налазе жене из руралних крајева у Србији, Извештај из сенке за Комитет за елиминацију свих облика дискриминације жена за потребе четвртог циклуса извештавања за Србију, Неформална мрежа организација жена која се бави ситуацијом у којој се налазе жене из руралних крајева, 2017; ФАО. 2021. Национални родни профил пољопривреде и егзистенције жена на селу - Србија. Будимпешта. <https://doi.org/10.4060/cb7068en>

Табела 2. Пољопривредни ресурси и просечна величина газдинстава у Републици Србији према полу управника пољопривредног газдинства

	Удео газдинстава којима управљају жене (%)			Просечна величина газдинства					
				КПЗ (ха)		УГС (број)		СА (мил. евра)	
	КПЗ	СЈ	СП	Мушк.	Жене	Мушк.	Жене	Мушк.	Жене
Република Србија	10,8	9,9	9,5	5,7	2,9	3,3	1,5	9.232	5.377
Регион Београда	10,1	10,0	8,2	4,2	2,6	2,6	1,5	8.612	4.973
Регион Војводине	9,1	9,9	8,5	10,5	4,3	4,4	1,9	17.572	9.267
Регион Шумадије и Западне Србије	10,7	8,8	9,4	4,4	2,4	3,5	1,5	7.226	4.424
Регион Јужне и Источне Србије	14,3	12,5	12,4	4,3	2,5	2,3	1,1	5.789	4.012

Извор: Републички завод за статистику Србије, Анкета о структури пољопривредних газдинстава, 2018.

Регионалне разлике у погледу величине газдинства, удела у укупним ресурсима и допринос стандардном аутпуту су значајне. Регион Јужне и Источне Србије карактерише највећи удео жена носилаца и управница пољопривредних газдинстава, што се може приписати неповољном демографском профилу (већа стопа старења и просечна старост популације у руралним крајевима, дуготрајне миграције из руралних крајева итд.). Просечна величина пољопривредних газдинстава којима управљају жене највећа је у региону Војводине, док у региону Јужне и Источне Србије пољопривредна газдинства у власништву жена заузимају више ресурса и имају већи удео у укупном аутпуту него у другим регионима.

2.2 Родни профил управника пољопривредних газдинстава

Старосна структура управника пољопривредних газдинстава у Србији је неповољна, уз тенденцију погоршања ситуације. Просечна старост носилаца пољопривредних газдинстава је 61 година, при чему је током периода 2012–2018 примећено повећање просечне старости за пет година, и за мушкарце и за жене. Ипак, просечна старост жена као носилаца газдинстава је већа у односу на просечну старост мушкараца (65 година и 60 година) (Табела 3). Више од 51 процента управница пољопривредних газдинстава има 65 година и више, док свега 1,7 има мање од 35 година. У региону Војводине, старосна структура управница пољопривредних газдинстава је равномерније распоређена према старосним групама него у другим регионима. Осим утицаја регионално специфичних социо-економских и културолошких фактора, разлог овоме се може пронаћи у подели газдинстава и преносу власништва на млађе пољопривреднике и/или жене у циљу добијања државних подстицаја.

Табела 3. Старосна структура управница пољопривредних газдинстава у Републици Србији

	Просечна старост (година)		Старосна структура управница пољопривредних газдинстава, према старосним категоријама (%)				
	Мушк.	Жене	≤ 34 године старости	35-44	45-54	55-64	≥ 65 година старости
Република Србија	60	65	1,7	5,3	15,0	26,9	51,1
Регион Београда	61	64	2,4	5,4	13,6	27,1	51,4
Регион Војводине	57	60	3,3	8,1	19,9	29,6	39,1
Регион Шумадије и Западне Србије	61	66	1,0	4,4	13,5	25,9	55,3
Регион Јужне и Источне Србије	62	66	1,3	4,7	13,8	26,2	54,0

Извор: Републички завод за статистику Србије, Анкета о структури пољопривредних газдинстава, 2018.

Од укупно 1.337.000 лица која се баве пољопривредним активностима, 561.020 (42%) су жене (Табела 4). Међутим, рад женске радне снаге изражен као еквивалент пуног радног времена (годишња радна јединица - ГРЈ) је нешто нижи и износи 38,4 процената. Што се тиче правног статуса, највећи удео рада жена чини рад који врше у својству чланица породичног газдинства (75,2 процента).

Табела 4. Женска радна снага и рад у пољопривреди према правном статусу

	Женска радна снага у породичним пољопривредним газдинствима			% жена	
	Број лица	ГРЈ		Број лица	ГРЈ
		Број	%		
Укупно	562.020	247.860	100,0	42,0	38,4
Носиоци пољопривредних газдинстава	108.322	44.540	18,0	19,4	16,1
Чланови породичног газдинства	449.365	186.340	75,2	59,3	59,2
Породична газдинства - Стално запослени	201	137	0,1	15,9	13,4
Правна лица и предузетници - Стално запослени	4.132	3.643	1,5	22,5	22,3
Породична газдинства - Уговори за обављање сезонских послова и уговори о раду	-	12.427	5,0	-	35,9
Правна лица и предузетници - Уговори за обављање сезонских послова и уговори о раду	-	773	0,3	-	38,7

Извор: Републички завод за статистику Србије, Анкета о структури пољопривредних газдинстава, 2018.

Образовни профил управница пољопривредних газдинстава је у великој мери одређен старосном структуром. Већина управница је знање о пољопривреди стекла кроз праксу (61,8 процента), након чега следе управнице са средњошколским образовањем у области која није пољопривреда (31,3 процента) и високо квалификоване управнице са терцијарним образовањем (4,3 процента). Мање од 2 процента управница пољопривредних газдинстава има вишу или високу стручну спрему у области пољопривреде и сличној области (3,4 процента код мушкараца). У региону Војводине и Београда приметан је већи удео жена са вишом стручном спремом, где се мање од 50 процената управница ретко ослања искључиво на

практично искуство, у односу на остатак Србије, где је овај удео преко 65 процената. Поред тога, пољопривредна газдинства у региону Војводине којима управљају жене имају највећи удео управница са високом стручном спремом (6,5 процената; ФАО, 2020б).

Поред образовних карактеристика, и старосна структура управница пољопривредних газдинстава такође утиче на праксе управљања, иновације, продуктивност итд. Само мали број породичних газдинстава (4,5 процената) води књиговодствене евиденције, док 1,8 процената користи рачунаре за вођење евиденције о газдинству. Ове праксе су ређе код пољопривредних газдинстава којима управљају жене, и много чешће код породичних газдинстава у региону Војводине него у остатку Србије.

Пољопривредна газдинства којима управљају жене чине мали део међу газдинстава са другим активностима које доносе добит (12,5 процената). Међутим, њихов удео је релативно већи (преко 20%) међу газдинствима специјализованим за одређене врсте примарне пољопривредне производње, нарочито код производа који захтевају веће ангажовање радне снаге - газдинства специјализована за цвеће и украсно биље, газдинства специјализована за коке носиле, овце, козе итд. Ово указује да је диверсификација прихода од примарне пољопривредне производње, кроз специјализацију у одређену нишу производа, типичнија за газдинства којима управљају жене него код диверсификације на газдинствима.

Економске перформансе пољопривредних газдинстава, у зависности од рода носиоца, одражавају описане разлике у структурним карактеристикама газдинстава којима управљају жене и мушкарци. Према бази података *FADN*, женска домаћинства су мања, ангажују мање радне снаге и постижу нижу нето додату вредност газдинства - НДВГ (укупно и по ГРЈ) (Табела 5). Продуктивност радне снаге на газдинствима којима управљају жене је мања, али је продуктивност земљишта већа, што се вероватно може приписати већем уделу газдинстава специјализованих за усеве и производе који захтевају веће ангажовање радне снаге.

Табела 5. Економске перформансе пољопривредних газдинстава према роду управника пољопривредног газдинства; просек за период 2015–2019

Година	Укупна радна снага (ГРЈ)	Укупна КПЗ (ха)	Субвенције за улагања (динара)	Нето додата вредност газдинства - НДВГ (000 динара)	НДВГ по ГРЈ (000 динара)	Продуктивност радне снаге (000 динара по ГРЈ)	Продуктивност земљишта (000 динара по ха)
Мушкарци	2,1	28,5	29.322,3	3.396,1	2.010,6	3.637,7	775,1
Жене	2,2	23,4	27.796,3	2.909,2	1.659,0	2.960,8	897,0
Све	2,1	28,0	29.170,2	3.347,6	1.975,6	3.570,2	787,3
Базни индекс (2015.) (мушкарци=100)	104,2	75,8	16,4	65,3	69,3	68,5	77,5
Базни индекс (2015–2019) (мушкарци=100)	104,7	82,1	94,8	85,7	82,5	81,4	115,7
Базни индекс (2019.) (мушкарци=100)	102,9	82,0	131,8	88,0	85,8	86,3	127,6

Извор: База података *FADN* за Републику Србију

2.3 Родни аспекти наводњавања

Укупан број газдинстава која имају могућност наводњавања у Републици Србији је 260.212 (46,1 процената укупног броја), док укупна површина која може да се наводњава износи 437.985 ха (12,1 процената КПЗ). Међутим, само 186.231 газдинстава наводњава своје усеве, и то на површини од 159.587 ха. Међу газдинствима која наводњавају, 14,6 проценатасу газдинства којима управљају жене и ова газдинства заузимају 8,8 процената наводњаваних површина. Просечна величина наводњаваног земљишта по газдинству којима управљају жене (0,2 ха) је вишеструко мања него код газдинстава којима управљају мушкарци (0,9 ха). Ова разлика је нарочито очигледна код газдинстава у региону Војводине, где је просечна величина наводњаваних површина у газдинствима којима управљају жене мања од 0,1 ха, док је у газдинствима којима управљају мушкарци 4,1 ха.

Све наведено указује на то да се наводњавање ређе користи на пољопривредним газдинствима чији управници су жене, али и да се користи на мањем делу имања којима управљају жене.

Табела 6. Број пољопривредних газдинстава која наводњавају и наводњавана површина према полу управника пољопривредних газдинстава

	Укупно		Управнице пољопривредних газдинстава		Просечна површина наводњаваног земљишта, ха	
	Број пољопривредних газдинстава која наводњавају	Површина наводњаваног земљишта, ха	% газдинстава која наводњавају	% наводњаваног земљишта	Мушкарци	Жене
Република Србија	186.231	159.587	14,6	8,8	0,9	0,2
Регион Београда	7.624	7.883	13,9	7,5	1,1	0,1
Регион Војводине	20.057	74.705	14,4	5,8	4,1	0,04
Регион Шумадије и Западне Србије	90.266	47.414	13,3	11,6	0,5	0,3
Регион Јужне и Источне Србије	68.284	29.585	16,5	12,5	0,5	0,4

Извор: Републички завод за статистику Србије, Анкета о структури пољопривредних газдинстава, 2018.

Физичка и економска величину газдинстава која наводњавају не разликују се у односу на род управника. У оба случаја, расподела газдинстава је веома доследн прати расподелу укупног броја газдинстава према величини. Међутим, приметан је нешто већи удео газдинстава која наводњавају у категорији 2–10 ха у односу на њихов удео у укупном броју газдинстава.

Примарни извор воде за наводњавање за највећи број газдинстава у Србији (52,6 процената) су подземне воде из бунара на парцели. Овај извор воде за наводњавање користи 53,2 процента газдинстава којима управљају мушкарци и 49,1 процената газдинстава којима управљају жене. Око четвртине мушких и женских газдинстава користи површинске воде изван газдинства, док нешто већи проценат жена него мушкараца користи воду из вештачких водотокова (8,8 у односу на 6,2 процената).

Разлике између газдинстава у погледу извора воде коришћене за наводњавање у односу на род управника су занемарљиве, и условљене су структурним карактеристикама газдинстава, локацијом парцела и доступним изворима воде. Ово је видљиво из регионалних разлика, које указују на знатно већи удео женских газдинстава која користе подземну воду за наводњавање

на газдинствима у региону Војводине и Београда (68 процената и 82 процента), у поређењу са остатком Србије (око 43 процента). Са друге стране, у региону Шумадије и Западне Србије (26,8 процената газдинстава) и региону Источне и Јужне Србије (35,4) приметан је доста већи удео газдинстава која користе површинске воде изван газдинства него у северним деловима земље (око 7 процената).

Табела 7. Газдинства која наводњавају и површина наводњаваног земљишта према изворима воде за наводњавање

Извори воде за наводњавање	Газдинства која наводњавају и површина наводњаваног земљишта				Газдинства према изворима воде за наводњавање (%)	
	Број пољопривредних газдинстава	Површина наводњаваног земљишта, ха	Од чега женска газдинства (%)		Мушкарци	Жене
			Број пољопривредних газдинстава	Наводњавање земљишта		
Подземна вода на газдинству	97.937	71.154	13,6	10,6	53,2	49,1
Површинске воде на газдинству	17.404	15.658	15,5	11,9	9,3	9,9
Површинске воде ван газдинства	49.884	61.858	15,0	5,7	26,7	27,6
Вода из вештачких водотокова	12.274	3.690	19,4	17,9	6,2	8,8
Остали извори	8.732	7.227	14,8	6,8	4,7	4,7
Укупно	186.231	159.587	14,6	8,8	100,0	100,0

Извор: Републички завод за статистику Србије, Анкета о структури пољопривредних газдинстава, 2018.

Методe наводњавања зависе од фактора као што су врста усева, тип земљишта, топографија, расположивост воде, потребна радна снага, трошкови и користи. Најчешће коришћен метод наводњавања на газдинствима у Србији је површинско наводњавање, које се користи на 65,8 процената газдинстава која покривају 41,6 процената површине. Мањи број пољопривредних газдинстава користи друге методе наводњавања (наводњавање прскалицама 6,3 процента газдинстава, 26,6 процента површине; наводњавање капањем 27,9 процената газдинстава, 31,8 процената површине).

Разлике у примењеним методама наводњавања између газдинстава којима управљају мушкарци и жене показују да знатно већи број газдинстава којима управљају жене (72,3 процента) користи површинско наводњавање, у поређењу са газдинствима којима управљају мушкарци (64,7 процената). Ово је тачно у свим регионима, али је разлика у уделу газдинстава којима управљају мушкарци и жене а која примењују ову праксу мање видљива у региону Војводине (60,7 процената мушких и 62,6 процената женских газдинстава). Поред тога, наводњавање капањем се чешће користи на газдинствима којима управљају жене у овом региону (31 проценат наводњаваних газдинстава), него што је то случај у другим регионима.

Табела 8. Газдинства која наводњавају и површина наводњаваног земљишта према изворима воде за наводњавање према методама наводњавања (Број пољопривредних газдинстава и површине израчунате су неколико пута, имајући у виду да газдинства користе једну или више метода наводњавања)

Методe наводњавања	Газдинства која наводњавају и површина наводњаваног земљишта				Газдинства према методи наводњавања (%)	
	Број пољопривредних газдинстава	Површина наводњаваног земљишта, ха	Од чега женска газдинства (%)		Мушкарци	Жене
			Број пољопривредних газдинстава	Наводњавано земљиште		
Површинско наводњавање	131.609	81.146	15,8	10,5	64,7	72,3
Наводњавање прскалицама	12.606	51.847	10,9	4,5	6,6	4,8
Кап по кап (површинско наводњавање капањем)	55.899	62.044	11,8	7,8	28,8	22,9
Укупно	200.113	195.036	14,4	8,0	100,0	100,0

Извор: Републички завод за статистику Србије, Анкета о структури пољопривредних газдинстава, 2018.

3 ПРИСТУП НАВОДЊАВАЊУ И УЧЕШЋЕ У ДОНОШЕЊУ ОДЛУКА

3.1 Правни оквир

Србија има свеобухватан уставни и правни законодавни оквир против дискриминације. Дискриминација је забрањена Уставом, који предвиђа да су пред Уставом и законима сви једнаки и да сви имају право на једнаку правну заштиту, без дискриминације, да је забрањен сваки облик директне или индиректне дискриминације по било ком основу, а нарочито по основу расе, пола, националности, социјалног порекла, рођења, религије, политичког или другог мишљења, имовинског стања, културе, језика, старости, менталних или физичких способности (члан 21.). Устав такође предвиђа да посебне мере које Република Србија може да уведе како би се постигла пуна равноправност појединаца или група појединаца, а који су у битно неравноправном положају у односу на друге грађане, не представљају дискриминацију.

Закон о забрани дискриминације⁴ предвиђа општу забрану дискриминације по основу било којих личних карактеристика. Такође, постоје и посебни закони о забрани дискриминације⁵, као и одредбе о забрани дискриминације у многим законима који уређују одређене области друштвених односа.

⁴ „Службени гласник РС“, бр. 22/2009 и 52/2021

⁵ Закон о заштити права и слобода националних мањина, Закон о забрани дискриминације особа са инвалидитетом¹⁰ и Закон о родној равноправности

Србија је ратификовала и прихватила бројне међународне конвенције којима се уређује национални стратешки и правни оквир о родној равноправности. Током претходне деценије, постигнут је напредак у погледу усаглашавања законодавства о родној равноправности са међународним стандардима и стандардима ЕУ, уз интеграцију начела родне равноправности у свим секторима и на свим нивоима. Најважнија постигнућа укључују следеће: увођење родно осетљивог буџетирања као обавезног елемента за све буџетске кориснике на свим нивоима; почетак спровођења Стратегије за родну равноправност 2016–2020 и пратећег Акционог плана, и усвајање новог Закона о родној равноправности⁶ који је ступио на снагу 1. јуна 2021. године⁷.

У националном законодавном оквиру, родна равноправност је интегрисана у Устав (члан 15.) и додатно разрађена Законом о родној равноправности и Законом о забрани дискриминације. Поред ових свеобухватних закона, одредбе које подржавају родну равноправност су такође уткане у секторске законе о запошљавању, раду, социјалној заштити, породичним односима, образовању, здравству, приступу правосуђу и другим областима.

Према одредбама Породичног закона⁸, мушкарци и жене имају једнака права на имовину и сродна имовинска права, без обзира на њихов брачни статус. Принцип власништва који се аутоматски примењује је заједничко власништво; међутим, супружници имају право да односе уреде брачним уговором (члан 188.). Такође постоји претпоставка да је учешће супружника у заједничком власништву једнако (члан 190.). Овај закон предвиђа да супружници заједнички и у договору управљају и располажу својом имовином (члан 174.). Сматра се да управљање имовином увек преузима један супружник уз сагласност другог супружника, при чему супружници не могу да располажу својим делом у заједничкој имовини нити га могу оптеретити правним послом међу живима. Међутим, неке одредбе овог закона су неповољне за положај жена и представљају (потенцијалну) претњу по њихов економски положај. Наиме, за трансакције које се тичу заједничке имовине стечене у браку није потребна обавезна писана сагласност и не постоји утврђен систем за аутоматску заједничку укњижбу имовине. Стога, због традиционалних патријархалних односа снага, имовина се првенствено књижи на име мушкарца.

Ови недостаци су делимично исправљени Законом о поступку уписа у катастар непокретности и водова⁹, који омогућава супружницима да буду аутоматски укњижени као сувласници некретнине стечене током брака. Овим законом је предвиђена обавеза јавних бележника да траже писану сагласност супружника при овери било које врсте уговора који се тиче заједничке имовине стечене у браку, уз обавезу јавног бележника да упозори супружнике на последице давања писане сагласности. Очекује се да ово решење допринесе начелу родне равноправности кроз повећање броја жена укњижених у катастру, имајући у виду да је име мушкарца најчешће једино име на које гласе купопродајни уговори, који се потом на основу уговора књиже као власници имовине у катастру, док сувласништво жене над имовином често остаје невидљиво.

Родна димензија заштите од поплава и активности спасавања препозната је од стране Савета за родну равноправност Владе Републике Србије, који је одлучио да је неопходно развити родно осетљиве статистичке податке, показатеље ризика за социјалне и економске последице, као и показатеље за обнову и опоравак. У том смислу, усвојен је Закон о обнови након елементарне и друге непогоде¹⁰ (након поплава које су погодиле Србију 2014. године) којим се

⁶ „Службени гласник РС“, бр. 52/2021.

⁷ Они укључују: Конвенцију о елиминацији свих облика дискриминације жена (*CEDAW*) (1979.) и Опциони протокол уз *CEDAW* (2000); Конвенцију о политичким правима жена (1953.); Декларацију о елиминацији насиља над женама (1993.); Пекиншку декларацију и Платформу деловања (1995.); Резолуцију 1325 Савета безбедности УН о женама, миру и безбедности (2000.); и Конвенцију Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (2011.).

⁸ „Службени гласник РС“, бр. 18/2005, 72/2011 - други закон и 6/2015

⁹ „Службени гласник РС“, бр. 41/2018

¹⁰ „Службени гласник РС“, бр. 112/15

уређује процес обнове и пружање помоћи привреди и грађанима који су претрпели материјалну штету услед елементарних и других непогода. Члан 6. предвиђа да сваки грађанин остварује право на помоћ у случају елементарне и друге непогоде под условима и у складу са поступком прописаним овим Законом, равноправно са другим грађанима и без дискриминације по било ком основу. Члан 7. односи се на принцип родне равноправности, и предвиђа да су надлежни органи нарочито дужни да се старају о остваривању овог принципа, као и да су нарочито дужни да воде рачуна да ниједна одлука, мера или радња не подстиче или доводи до неповољнијег положаја жена.

3.2 Приступ подршци за улагања из националних и локалних буџета

Закон о подстицајима у пољопривреди и руралном развоју¹¹ уређује врсте подстицаја, као и услове за остваривање права на подстицаје у пољопривреди и руралном развоју. Упис у Регистар пољопривредних газдинстава (РПГ) представља предуслов за приступ подршци из националних и локалних буџета. Током 2019. године, у РПГ уписано је 480.836 пољопривредних газдинстава, од којих је 71,7 процената у активном статусу. Удео газдинстава регистрованих на жене чини 26,4 процената од укупног броја регистрованих газдинстава, као и 23,4 процената од укупног броја активних газдинстава. У оба случаја, удео жена је већи од њиховог удела у укупном броју газдинстава којима управљају жене (19,4 процената) у Србији. Ови подаци указују на присутну тенденцију регистрације дела газдинства на женске чланове због лакшег приступа подстицајима.

Закон о пољопривреди и руралном развоју дефинише да је носилац породичног пољопривредног газдинства физичко лице - пољопривредни произвођач или предузетник који се бави пољопривредном производњом, који је регистрован у Регистру пољопривредних газдинстава као носилац породичног пољопривредног газдинства. Према овом закону, члан породичног пољопривредног газдинства је пунолетни члан истог домаћинства, који се стално или повремено бави радом на газдинству и који је уписан у Регистар пољопривредних газдинстава као члан породичног пољопривредног газдинства, као и малолетни члан истог газдинства на основу изјаве родитеља, односно законског старатеља (члан 2.).

Правилник о упису и обнови уписа у Регистар пољопривредних газдинстава¹² предвиђа да се у случају уписа породичног пољопривредног газдинства у Регистар уписује пољопривредник - физичко лице које је носилац породичног пољопривредног газдинства, уз могућност уписа чланова породичног пољопривредног газдинства. У случају смрти носиоца породичног пољопривредног газдинства, преостали уписани чланови породичног пољопривредног газдинства споразумно одређују привременог носиоца из својих редова, до окончања оставинског поступка и спровођења промене у Регистру непокретности и о томе обавештавају Министарство у року од 30 дана. Чланови породичног пољопривредног газдинства који су власници или закупци, односно корисници земљишта, могу својом изјавом да одреде носиоца породичног пољопривредног газдинства (члан 4.).

Правне одредбе наведене изнад указују да не постоји родна дискриминација у спровођењу права на буџетску подршку за пољопривредни и рурални развој. Иако не постоје посебне мере подршке усмерене ка женама у Србији, одређене мере подршке дају предност носитељкама пољопривредних газдинстава. Посебне погодности предвиђене за носитељке пољопривредних газдинстава укључују следеће шеме подршке (ФАО, 2021.):

¹¹ „Службени гласник РС“, бр. 10/2013, 142/2014, 103/2015, 101/2016.

¹² „Службени гласник РС“, бр. 17/2013, 102/2015, 6/2016, 46/2017, 44/2018 – други закон, 102/2018 и 6/2019

1. Подстицаје за диверсификацију прихода и побољшање квалитета живота у руралним крајевима. Постоје две врсте подстицаја који предвиђају повољнији положај носитељки пољопривредних газдинстава при подношењу захтева за подршку улагањима:
  - Према Правилнику о подстицајима за унапређење економских активности на селу кроз подршку непољопривредним активностима, захтеви жена добијају додатних 15 бодова (од укупно 100) приликом рангирања захтева за подршку инвестицијама. Мера је осмишљена да повећа улагања у сектор руралног туризма и традиционалне уметности и занате.
  - Правилник о подстицајима програмима за диверсификацију прихода и унапређење квалитета живота у руралним крајевима кроз подршку младим пољопривредницима такође предвиђа додатне бодове за подносиоце женског рода (5/100 бодова).
2. Кредитна подршка – Посебне погодности за носитељке пољопривредних газдинстава дефинисане су Правилником о условима и начину остваривања права на кредитну подршку, којим је прописана нижа каматна стопа за отплату кредита ако пољопривредно газдинство региструје жена.
3. Подршка припреми и имплементацији локалних стратегија руралног развоја (*LEADER*) – Како би се обезбедило да се специфичне потребе жена из руралних крајева узму у обзир приликом планирања локалних стратегија, један од критеријума у систему бодовања за процену квалитета стратегија локалног руралног развоја је и да ли су жене биле укључене у њихов развој (5/100 бодова). Осим тога, додатни бодови се додељују ако жене учествују у Локалном партнерству. Како се проценат жена које учествују у Партнерству повећава, тако се повећава и број бодова који се додељују локалним стратегијама руралног развоја.

Шеме за подршку руралном развоју доступне на поднационалном нивоу (које додељује АП Војводина и локалне власти) такође предвиђају посебне погодности за жене кориснице.

Иако многе студије о родној равноправности упозоравају на отежан приступ подстицајима за пољопривреду и рурални развој за жене носитељке пољопривредних газдинстава, подаци Управе за аграрна плаћања указују на нешто другачију слику. Наиме, према подацима из 2019. године, просечан износ подстицаја за газдинства чији су носиоци жене је 3.917,30 евра, што је више од просечног износа одобреног газдинствима чији су носиоци мушкарци (3.145,90 евра).

Исто важи када је реч о подстицајима за улагања у наводњавање усева. Подршка улагањима исплаћена пољопривредним газдинствима чији су носиоци жене премашује просечан износ за сва газдинству. Ово се такође односи и на улагања у наводњавање (Табела 9.). Подаци такође показују да је проценат газдинстава којима управљају жене у укупном броју подносилаца захтева за подстицаје, као и у броју одобрених и исплаћених средстава, већи од удела женских управника у укупном броју газдинстава (15,3 одсто, Табела 1.).

Табела 9. Корисници подршке за улагања у физичку имовину пољопривредних газдинстава, према полу корисника

	Број одобрених захтева	Одобрена квалификована средства за улагања (мил. динара)	Исплаћена средства (мил. динара)	Просечна подршка по газдинств у (динара)
Укупна подршка за улагања у физичку имовину пољопривредних газдинстава	4.956	1.455,9	1.390,2	293.770
<i>од чега подстицаји за улагања у набавку нових машина и опреме за наводњавање биљних култура</i>	731	156,6	155,6	214.171
Пољопривредна газдинства под управом жена				
Укупна подршка за улагања у физичку имовину пољопривредних газдинстава	1.010	309,7	299,9	306.591
<i>од чега подстицаји за улагања у набавку нових машина и опреме за наводњавање биљних култура</i>	165	44,9	44,5	272.227
Удео женских газдинстава (%)				
Укупна подршка за улагања у физичку имовину пољопривредних газдинстава	20,4	21,3	21,6	
Подстицаји за улагања у набавку нових машина и опреме за наводњавање биљних култура	22,6	28,7	28,6	

Извор: Управа за аграрна плаћања, интерна база података

3.3 Приступ доношењу одлука

Бројне студије о родним питањима долазе до закључка да постоји родна неједнакост у приступу и учешћу жена из руралних крајева у доношењу одлука. Међутим, према Индексу родне равноправности за Републику Србију за 2021. године, домен моћи је онај са највећом позитивном променом (повећање вредности индекса од 9,2 индекских поена између 2016. и 2018. и за 18,5 поена између 2014. и 2018. године)¹³, због повећања индекса за поддомен политичке и социјалне моћи (упркос смањењу за поддомен економске моћи). Без обзира на позитивне помаке у вези са учешћем и видљивошћу жена у политичким структурама на националном нивоу, ситуација је другачија на локалном нивоу, јер у Србији постоје општине без жена у општинским већима (Бекер и сарадници, 2017, Бацановић, 2014).

Када је реч о женама из руралних крајева, оне ретко учествују у дефинисању локалних политика, не располажу знањем о томе како могу да остваре своја права нити имају могућност да покрећу промене. Имајући у виду мали удео жена у органима локалних заједница, жене у руралним крајевима имају далеко мање могућности да унапреде свој живот у складу са потребама заједница у којима живе (ФАО, 2021.). Међутим, постоје примери активних

¹³ Индекс родне равноправности за Републику Србију 2021.; https://eurogender.eige.europa.eu/system/files/events-files/gender_equality_index_for_serbia_2021.pdf; Домен моћи мери родне разлике у учешћу у политичким, економским и социјалним структурама моћи. Поддомен који се односи на политичку моћ обухвата показатеље који мере удео жена међу лицима која обављају министарске функције у Влади (учешће жена у извршној власти), као и удео жена међу посланицима у Народној скупштини (учешће жена у законодавној власти). Осим тога, овај поддомен укључује индикатор заступљености жена међу члановима локалних скупштина.

локалних организација цивилног друштва (ОЦД), организација жена и појединаца који се баве женским предузетништвом, економским оснаживањем, промоцијом различитих локалних иницијатива и разменом искустава.

У Србији нема доступних родно разврстаних података о учешћу и заступљености жена у планирању, развоју, имплементацији, праћењу релевантних политика и закона који се односе на политике о пољопривреди и руралном развоју. Ипак, недавна евалуација 22 локалне стратегије руралног развоја (ЛСРР) и активности на успостављању Партнерства за територијални рурални развој (тј. локалне акционе групе), показала је да су жене у већини случајева високо заступљене у партнерствима, укључујући и органе управљања локалних партнерстава.

Интервјуи са представницима удружења корисника вода са територије града Лесковца указују да жене равноправно учествују у свим активностима удружења и да у том погледу нема дискриминације. Већина жена у њиховим удружењима наследила је домаћинство од родитеља или је на нивоу домаћинства одлучено да се газдинство региструје на женског члана. Интервјуисани представници наводе да су чланови удружења управници пољопривредних газдинстава, без обзира на род или националну припадност (Роми). Домаћинства која воде жене се ни на који начин не разликују, и то како и у којој мери жене учествују зависи од личних афинитета и расподеле улога у оквиру пољопривредног газдинства.

Референце

- Бабовић, М., Петровић, М. 2021. Индекс родне равноправности за Републику Србију 2021. - Дигитализација, будућност рада и родна равноправност, *SIPRU*
- Баћановић, В., Мурић, Ј. 2018. Род и климатске промене - Приручник за тренинг, UN Women:
- Бекер, К., Гујанчић, Р., Рудић Вранић, Р., Ћеловић, З., Нешић, Р. и Симоновић Вељковић, Г. 2017. Ситуација у којој се налазе жене из руралних крајева у Србији, Извештај из сенке за Комитет за елиминацију свих облика дискриминације жена за потребе четвртог циклуса извештавања за Србију, *UN Woman*, Београд;
- Богданов, Н. и Бабовић, М. 2019. Радна снага и рад на пољопривредним газдинствима - стање и тренд, Београд, Републички завод за статистику Србије. (такође доступно на <https://publikacije.stat.gov.rs/G2019/Pdf/G20196006.pdf> [на српском језику]).
- ФАО. 2021. Национални родни профил пољопривреде и егзистенције на селу - Србија. Будимпешта. <https://doi.org/10.4060/cb7068en>
- Мурић, Ј. 2015. Род и климатске промене у Републици Србији. Програм Уједињених нација за развој (*UNDP*) Србија
- Оливер-Бургес, Ангела, Бабовић, Марија, Поповицки, Ана, Сципа, Дина. 2020. УСАИД/Србија Извештај о родној анализи. Припремио *Banyan Global*.
- Независни извештај Мреже СОС Војводина о спровођењу приоритетних препорука достављених Србији од стране *CEDAW* комитета, за период 2019–2021.